

LE TOURISTE BULGARE. — DER BULGARISCHE TURIST.
СПИСАНИЕ ЗА ТУРИЗЪМЪ И ПРИРОДООПИСАНИЕ.

Редакторъ: СТ. ИВ. ПОПЛУКОВЪ.

Излиза мѣсечно (освѣтъ юлий и августъ). Струва за нечленове годишно 2 лева, за членове — 1 л., въ странство — 2:50 франка.

Всичко се изпраща: София, «Българско Туристско Дружество».

Год. X.

София, септемврий 1911 г.

Брой 7.

Ст. Ив. Поплуковъ.

Що сме направили.

За да може да се насочи правилно бъдещата дѣятелность на нашето дружество, мислимъ, че е необходимо да хвърлимъ единъ бѣгълъ погледъ назадъ, за да видимъ каква е била досегашната наша дѣйность и доколко тя е спомогнала да реализиране цѣлитъ що прѣслѣдва нашата организация, която вече брой десетъ години отъ своето сществуване. Това ни се налага да направимъ и отъ обстоятелството, че мнозина наши другари гледатъ много песимистично на онова що до сега сме направили. Наистина, ако сждимъ по числото на клоноветъ и членоветъ на дружеството, трѣбва да признаемъ, че нашата организация расте много мудно. Но азъ се питамъ, кое ли пѣкъ културно дружество у насъ стои вжтрѣшно добръ? Това е общо зло за всички подобни дружества, и причинитъ за това се криятъ въ нашия общественъ животъ. Успѣхътъ, обаче, на една организация не се мѣри всѣкога само по числото на членоветъ ѝ но и по това, до колко тя е съумѣла да прокара въ живота цѣлитъ които тя прѣслѣдва. Въ това отношение, имамъ смѣлостта да кажа, нашето дружество може да се похвали съ досегашната си дѣйность: то съ ус-

пѣхъ пропагандира туристската идея у насъ и съ това можа да реализира въ живота частъ отъ своитѣ цѣли, до колкото, разбира се, условията при които то дѣйствува бѣ възможно това, а нека признаемъ, че условията при които нашето дружество дѣйствува сж много по-трудни, отъ колкото за което и да било друго спортно дружество. На мнозина може би ще се види много прѣсилено моето твърдѣние, но нека видимъ въ какво положение се намираше туристиката у насъ прѣди основаването на дружеството и въ какво се намира тя сега, и ще се убѣди всѣки въ правотата на моето казване.

Бѣше врѣме, когато трѣбваше да се убѣждаваме единъ другъ и да доказваме на апатичното къмъ такива начинания общество, че нашето отечество е надарено съ чудни природни красоти и грѣхъ на душата всѣкому, който не отидѣ въ недрата на нашитѣ дивни планини, да се нарадва на хубоститѣ що тѣ криятъ въ себе си и, да освѣжи измѣчената отъ ежедневнитѣ житейски терзания душа. Софиянци съ години гледаха Витоша, тоя грамаденъ гранитъ, валяха се подъ нейнитѣ поли, но не се наемаха да попълнятъ по нея и да откриятъ каква наслада тя може да даде на своитѣ посѣтители. Трѣбваше да се яви нещастниятъ щастливецъ Алеко, пионера на туристиката у насъ, да разкрие нейнитѣ красоти, та да подлуди софиянци и ги накара да стѣпятъ на нейния гърбъ и се насладятъ отъ ония феерични гледки що се откриватъ отъ Черния Върхъ. Да, за чудо на всички, до като никой не искаше да чуе за отиването на Витоша, като че ли божествено чудо се извърши, та на веднажъ 215 души попълнаха прѣзъ нощта на 15 августъ 1896 година по Витоша, и се тури началото на туристиката въ България. Рила, тоя лабиринтъ отъ збери, бърда и върхове, между които като очи се синеятъ десетки езера, не се ли посѣщаваше само отъ богомолци, които отиваха да се поклонятъ на мощитѣ на «Светаго Ивана», и да се провратъ прѣзъ чувовния спасителенъ камъкъ, та да опитатъ прѣгрѣшенията си, волни и неволни, и слѣдъ като имъ олекваше и на грѣшната душа и на грѣшнитѣ джебове, вращаха се да разправятъ за святостта на мѣстото, безъ да подозиратъ, че освѣнъ святостта, какви още божествени чудеса крие въ себе си Рила — българския хаджилъкъ. Ами Мусалла! Тоя гигантъ, който гордо се издига надъ своитѣ съседни-върхове, стоеше умисленъ въ забвението. За Родопитѣ, Срѣдна Гора и Стара Планина нѣма що друго да се каже. Тия свидѣтели на българскитѣ освободителни борби и човѣшки жестокости, бѣха царството на каракачанскитѣ и наши овчари. Ами Погановскиятъ манастиръ! Прѣдъ носа на софиянци и никой не отиваше тамъ да види какъвъ творецъ и художникъ е природата — да види жрелата. А какви сж жрелата! Та Боже мой, може ли да се опише първото впечатление което туриста добива при виждането на жрелата! Не, тѣ трѣбва да се видятъ. Ами

Българчикъ! Градътъ на легендарнитѣ каменни рицари, царе, папи, войници! Ние знаехме това, за срамъ, отъ чужденци пж-тешественици, но не отиваше никой да види това чудо. Отказ-вамъ се да изреждамъ всички други красиви кжтове съ които природата е надарила нашето отечество и заслужватъ да се видятъ, защото всичкитѣ имаха една участъ — участъта на забравенитѣ сираци.

Бѣ врѣме, когато ако се наемеше нѣкой да броди дивнитѣ балкани, да отидѣ въ царството на дивитѣ кози и орли, биваше осмиванъ, или пѣкъ съжالياванъ, че сж го «прихванали», или най-послѣ, че отива по имане. Увѣренъ съмъ, че мнозина отъ нашитѣ туристи, въ първитѣ врѣмена отъ основаването на нашето дружество, сж изпадали въ подобно смѣшно положение, и не сж знаели що да отговарятъ на шеговититѣ закачки, от-правяни по тѣхенъ адресъ, било отъ граждани, било отъ се-ляни. Цѣло събитие бѣ, ако нѣкоя компания се рѣшеше да направи излетъ и се пощура изъ очарователнитѣ ни планини. И въ училищата учителитѣ се отнасяха съ едно прѣнебрѣже-ние къмъ вдѣхване у ученицитѣ любовъ къмъ природата. Тѣ само се задоволяваха да кажатъ на ученицитѣ си какви пла-нини имаме, кои сж по-високитѣ върхове, но не имъ казваха какви красоти и богатства криятъ въ себе си тия планини, та да вдѣхнатъ у тѣхъ желание и интересъ да ги видятъ и да имъ се налюбуватъ. А майкитѣ и бащитѣ вдѣхваха страхъ у дѣ-цата си, кито имъ казваха, че е опасно да ходятъ по гори и балкани, защото ще ги изедатъ звѣрове. Да, такава обичъ се насаждаше у младежъта къмъ природата.

Е добрѣ, нека сравнимъ миналото съ настоящето и да видимъ не ги ли дѣли цѣла бездна. Не ще много казване и изреждане факти, за да схване всѣки разликата. Сега цѣло лѣто разни групи кръстосватъ и бродятъ по Българска Швей-цария. Всѣки празникъ по Витоша бродятъ любители на при-родата, а на традициония излетъ на Софийски Клонъ, по нѣ-колко стотинъ души се изкачватъ на Черния Върхъ. Рила не се посѣщава само поради религиозни чувства отъ богомолци, а по нейнитѣ дивни кжтове постоянно се скитатъ любители на природнитѣ ѣ хубости и се огледватъ въ бистритѣ ѣ като огледала езера. Мусалла вече не е така самотенъ, а Родопитѣ, Срѣдна Гора и Стара Планина не сж вече свѣрталище само на овчаритѣ и разбойниците. Кракътъ на българския туристъ вече на всѣкѣдѣ стѣпи и на кара да се отворятъ очитѣ на апатич-ното къмъ туристиката общество и прозрѣ какво прѣстѣпле-ние е вършило то спрѣмо себе си, като е прѣнебрѣгвало при-роднитѣ красоти, които го заобикалятъ. Учителитѣ съ своитѣ ученици и тѣ вече кръстосватъ ежегодно по цѣла България и имъ вдѣхватъ обичъ къмъ прѣлеститѣ на отечеството. За да се създаде това туристическо настроение у насъ, най-голѣма причина е нашето дружество, което въздѣйства най-много, било

съ своитѣ излети, било съ лична пропаганда. Азъ се спирамъ повече, ако не и изключително, на тази дѣятелностъ на нашето дружество, защото, до като нашето общество не съзнае нуждата отъ туристиката, ние не можемъ го накара да подкрѣпи нашето дружество. Трѣбва да забѣлѣжа, па това се и разбира, думата туристика тукъ азъ употребявамъ въ тѣсна смисълъ, въ планинарство. Ето защо, първата дѣятелностъ на дружеството не можеше да бѣде и друга. То трѣбваше да се грижи най-напрѣдъ за изпълнение точка първа отъ своитѣ цѣли, а именно: «да насърдчава въ България планинарството и туризма». И трѣбва да признаемъ, че дружеството до колкото срѣдствата му позволяваха, извърши своето призвание отлично. Нашето дружество прѣзъ тоя десетгодишенъ периодъ по своя съставъ на клонове и членове постоянно се клатушкеше, но отъ нѣколко години вече се забѣлѣзва едно затвърдяване и напрѣждане, а това е гаранция за неговия понататъшенъ успѣхъ. То вече извърши своята прѣдварителна работа, и отсега нататъкъ трѣбва да се стрѣми да използва създаденото благоприятно за него настроение у обществото: съ какви мѣрки, ще се помѣчимъ да укажемъ въ слѣдующата книжка.

Ст. Н. Шишковъ.

Родопитѣ и тѣхното значение за българската туристика.

Рефератъ държанъ на XI туристически съборъ въ Пловдивъ.

Драги гости и другари!

Всички ний знаемъ, че човѣкътъ роденъ и въ послѣдната хижа, и при най-мизернитѣ условия, му е милъ този кжтъ и за нищо на свѣта не би го забравилъ. А както е за единичната личностъ, тѣй е и за цѣлъ народъ. Слѣдователно, за да обичаме, както трѣбва, земята въ която сме се родили, която ни храни и въ която единъ день ще сложимъ нашитѣ кости, ний трѣбва всестранно да я познаваме, а за да я познаваме, трѣбва да я изучимъ. И нашата туристика на първо мѣсто има за цѣлъ да изучава, да познава собственото наше отечество. Вънъ отъ чувственитѣ наслади които ни дава дивната планинска природа, на всѣкиго отъ насъ е познато и онова физическо закрѣпване на нашия организмъ, каквото той получава при единъ излетъ. Този жизнерадостенъ духъ, що всецѣло ни обладава при всѣки излетъ въ планината, всѣки отъ насъ знае какви резултати носи. А здравъ организмъ, бодртъ и свѣтълъ духъ — това сж двата крѣпжълници, надъ които почива и сезида силата на единъ народъ, неговата култура и неговото бждаще.

Не съмъ азъ който ще теоритизирамъ тѣй широкитѣ задачи на туриста, обаче, на менъ се падна редката честъ да засегна

прѣдъ васъ, другари, дошли отъ разни краища на нашето отечество, значението за българската туристика на Родопитѣ, на които дивния и грандиозенъ силуетъ вий виждате отъ тукъ. Менъ ми е мжно, че по липса на врѣме, азъ не можахъ да сполуча и наредя нѣщо по-обширно и по систематично, та въ бѣгло нахвърлени наброски само остава да Ви запозная съ тѣзи дивни български планини.

Родопитѣ нѣматъ тази величавостъ на Рила, но тѣ криятъ въ своитѣ недра единъ другъ незнаенъ миръ, единъ миръ незначенъ даже и отъ самитѣ родопчани. Родопитѣ — това е единъ лабиринтъ отъ бърда, върхове и долини, които заематъ едно пространство на дължъ и на ширъ отъ тракийското поле до Бѣло море и отъ гордата Рила до устието на Марица. Тѣхниятъ общъ видъ просто поразява всѣкого, който е ималъ случай да изходи една по-голѣма частъ отъ тѣхъ. И поради тази тѣхна обширность нашитѣ понятия и днесъ за Родопитѣ си оставатъ много смѣтни. Ний нѣмаме за тѣзи планини една по-широка прѣдстава; ний си ги мислимъ, като че ли тѣ се състоятъ само отъ тѣзи най-близки мѣста, до които ние най-лесно можемъ да отидемъ, като напр. Марково, Сотиръ, Бойково, Бѣла черква, Бачково и др. Но това е не една стотна, дори не и една хилядна частъ отъ всичко онова планинско пространство, което съставлява и се казва Родопи.

Както всички планини, тѣй и Родопитѣ криятъ въ своитѣ недра чудни природни красоти. Нѣкои отъ тѣхъ сж тѣй близки, та всѣкога се има възможность да се посѣщаватъ. Но нашето Пловдивско туристско дружество е още много младо, и тепърва му прѣдстои да посѣщава и се любува на тѣзи близки родопски кжтове. Наистина, само една малка частъ отъ Родопитѣ се намиратъ въ свободното българско царство, но и тази частъ ние още не познаваме. Обаче, грамадната половина, може да се каже сжщинскитѣ Родопи, сж задъ нашата граница, дѣто условията вече сж други. При все това, и хубава, и интересна е и тая частъ отъ тѣхъ, що сж въ наша територия.

Туристътъ, който прави своя излетъ не само да ободри духътъ си, но и да обогати своитѣ знания, да попълни своето развитие, трѣбва да се спира и взира всестранно на всѣкъдѣ. При излетитѣ изъ Родопитѣ ний се натъкваме на всѣка стжпка на нѣща, които иматъ голѣма важность и за художника, и за историка, и за етнографа, и за естественика. За коя човѣшка мисль нѣма да се намѣри храна и материялъ въ тѣзи хубави планини? Роденъ и порасалъ тамъ, въ Родопитѣ, азъ съмъ ималъ хиляди случаи да се увѣря въ това всестранно богатство на тѣзи планини.

По общиятъ си строежъ Родопитѣ криятъ безбройни чудни гледки, форми и тѣмъ подобни, които поразяватъ човѣка — сковаватъ неговия погледъ. Ония кръшни лакатушения и извивки на рѣкитѣ, надъ които се надвесватъ грандиозни канари и всѣкакви листни гори, ония допиращи въ небесата върхове и чуки

каратъ човѣка просто да се замайва и забравя. На нѣкои мѣста гледате буенъ потокъ какъ главоломно се промушва прѣзъ дупки и канали и образува величественъ земенъ мостъ, какъвто е този въ подножието на Персенкъ, при с. Чукуркѡй, или при с. Еркю-прия, къмъ Тополово. Човѣкъ се чуди и мае на тая гениална природна творба, която е обрисувала и създала тази дивно художествена картина. Слѣдъ това идатъ изобилнитѣ пещери, дѣто можемъ всѣкога да надникнемъ и дѣто природата е направила всичко за да ни очудва. На едно мѣсто по сводове висятъ всевъзможни чудни форми отъ сталактити и сталагмити, въ друга пещера бучи подземна пещерна рѣка, въ третя се ширятъ безкрайни тъмни проходи къмъ разни посоки. Въ политѣ на ширококолѣшкия Карлѣкъ, въ единъ дивно гористъ долъ, зѣе единъ сводъ въ който като влѣзете, не знаете кждѣ може да ви заведе. Въ юлий мѣсець ако влѣзете въ тази прочута пещера, наричана ледена, вий мислите, че сте въ едно декемврийско студено врѣме, тѣй рѣзка е надземната тогава температура съ тая въ пещерата. Водата извира на единъ край и догдѣ отиде на другиятъ, става въ кристаленъ ледъ. На 20 юлий, Илинденския съборъ на ширококолѣчани, селянитѣ донисатъ цѣли парчета ледъ отъ тази пещера за разхладяване. На много мѣста отъ грандиозни каменни подмоли бликатъ буйни извори, които прѣзъ скали и водопади оглушаватъ цѣлата околностъ. За всички тѣзи природни форми и гледки въ Родопитѣ мѣстното население е обогатило своя мирогледъ съ чудни и всевъзможни прѣдания. Тѣй напр. за буйниятъ изворъ въ мѣстността Хубча, въ долината на Арда, казватъ, че е единъ и сжщъ съ езерото на Карлѣкъ — разстояние около 50 клм. единъ отъ другъ! Народното прѣдание казва, че единъ овчаръ като подгонилъ овентъ, кжпащъ се въ езерото на Карлѣкъ, изпусналъ си гегата, която била пълна съ жълтици, и слѣдъ врѣме други овчари я намѣрили въ Хубча.

На изтокъ отъ Хасково на едно мѣсто р. Арда си е пробила пжтъ въ едно варовито легло, тѣснотата на което едва ли достига на 2 м., та безстрашнитѣ овчари, въ случай на нужда, свободно прѣскачатъ отъ единия брѣгъ на другия. Това е другъ видъ родопска картина, която става още по-омайна, когато придойде въ дъждовно врѣме Арда и прави трескавично бѣхтене о скалитѣ и разливане наоколо.

Кой отъ васъ не е изпиталъ чувствованията, които обгръщатъ всецѣло туриста, когато прѣдолѣе всички мжтнотии и се изкачи на нѣкой високъ връхъ. Господа Софийскитѣ туристи сж посѣщавали величественитѣ Мусалла и знаятъ какво нѣщо е да бждешъ господаръ надъ земята и горделиво, самодоволно да я изгледвашъ отъ висинитѣ на небесата. Въ Срѣднитѣ Родопи най-високия гребенъ е Карлѣкъ при Широка-лъжка. Това е единъ грандиозенъ масивъ отъ алпийски поляни, плувнали въ буйна зеленина. Когато се изкачите на най-високитѣ му части, прѣдъ васъ се открива единъ недогледенъ хоризонтъ и окото напраздно се лута

да търси точка на опора. Цѣла Рила, Пиринъ, Богданъ, дългата верига на Стара-планина, цѣлия необятенъ океанъ отъ Родопитѣ се ширятъ прѣдъ очитѣ ви отъ Карлѣкъ. Единствено само Карлѣка е прѣдостаточенъ да се забравятъ всички мжнотии, каквито туриста би изпиталъ до отиването и изкачването тамъ. Когато атмосферата е чиста, окото зърва и сребристата повърхностъ на Бѣлото море. На югъ отъ Карлѣкъ се ширятъ Южнитѣ Родопи съ южна природа. Припомнямъ си едно пѣтуване въ юношескитѣ ми години прѣзъ билото Елидже, горѣ-долу 60 к. м. на югъ отъ нашата граница. Подъ висящитѣ канари, наричани Демерджииски върхове, като орлови гнѣзда се мушатъ 2-3 помашки кжжи. Бѣше сръщу 1-ий августъ, заговѣзни Богородични, и ний като върни чада на православната черква, трѣбваше да заговѣмъ, а имаме само хлѣбъ у насъ. Забродихме буйната папратъ, въ която тънеше цѣлата долина, що ни дѣлеше отъ споменатитѣ помашки кжжи. Указа се, че тя е много по-висока отъ нашия ръстъ и се изгубихме изъ нея. Благодарение не тѣзи помаци ний излѣзохме благополучно отъ папратовия океанъ, като намѣрихме у тѣзи добри патриархални хора и храна въ изобилие, и радушенъ поклонъ за капналитѣ ни тѣла.

При всичкото могъщество и величие на голитѣ и високи канари, прѣдъ които вие чувствувате своето нищожество, васъ ви поразяватъ дѣвственитѣ гори, щомъ ви се случи да попаднете въ недрата имъ. Тѣ сж, единъ видъ, олтарьтъ на планинитѣ и въ тѣхъ васъ ви обгреща едно тайнствено, ако щете, митично настрояние. Гората Пепелашъ при Бѣла-черква, е едно отъ тѣзи най-близки мѣста въ Родопитѣ. Между Студенецъ и Рожень, отъ една страна и Карлѣкъ отъ друга, на длъжъ по границата се простира дѣвствената гора Хардашлъж, която има повече отъ 30 к. м. дължина. Това е единъ океанъ отъ боръ, букъ и елха. Влезете въ нея и виждате ония вѣковни буки и борове, които се перятъ съ своята недосегаема височина, като че ли едно надпрѣварване има помежду имъ.

Такъвъ е външния строежъ на Родопитѣ, които извикватъ у туриста неизказани наслади и просто го правятъ напълно покоренъ тѣхенъ плѣнникъ.

Но Родопитѣ иматъ за насъ и друго значение. Тѣ сж отъ ония кжтове на българското отечество, които иматъ запазени много исторически, археологически, етнографически и тѣмъ подобни богатства. Знае се отъ историята, че Родопитѣ отъ най-древни врѣмена сж били населени съ човѣшки обитатели, които прѣзъ течение на вѣковетѣ сж оставили следи отъ своята култура. Пѣтувате, напимѣръ, прѣзъ нѣкоя дивна клисура, или високъ гребенъ и гледате стари, каменни настилки, обраснали въ буренакъ, съ голѣми ями, образували се отъ вѣковното ходене по тѣхъ. Тѣзи стари пѣтища не сж нито отъ византийски, нито отъ български, нито отъ турски врѣмена, а сж отъ много по-отдавнашни врѣмена. По всички тия проходи, прѣзъ които се

кръстосватъ пжтища къмъ разни посоки, изъ бърда и поляни, ржтове и площи, вие срѣщате остатъци отъ развалини и запазени имена и прѣдания на черкви, на крѣпости, на манастири, на човѣшки поселища и др. Орачитѣ на всѣкъждѣ намиратъ метални и прѣстени домашни издѣлия, които твърдятъ за старинността на страната.

Заедно съ археологичността на Родопитѣ ний имаме интерес да ги познаваме и въ друго отношение: трѣбва да познаваме това население, което днесъ изпѣло населява всичкитѣ имъ краища. А това население е славянско, бѣлгарско, то е плътъ отъ нашата плътъ, и кръвъ отъ нашата кръвъ и съ силата на, меча не много отдавна, нему е наложенъ мохамедански, култъ. Това е помашкото население, и ако то у насъ е вече на изгубване, въ грамадната частъ на Родопитѣ що сж въ Турция, е пълненъ господаръ на тѣзи планини. Благодарение на нѣкои и други обстоятелства, а главно на изолираността му въ планинитѣ, то е запазило всичката своя архаичность, каквото е било и прѣди 300-500 години. Когато пжтувате на длъжъ и на ширъ изъ Родопитѣ, васъ ви поразява звучната старинна, славянска рѣчь у помашкото население. Дивно впечатление остава у васъ и отъ неговата чиста непритворна поезия, неговиятъ общественъ животъ, неговиятъ домашенъ и сѣмеенъ битъ, и всичко това диша на идѣвственностъ, на патриархалностъ, на единъ трѣзвенъ, здравъ и мощенъ мирогледъ. И въ политическо отношение Родопитѣ трѣбва да бждатъ напълно знакоми на всѣки бѣлгаринъ. Като родопчанинъ, може би ще ме упрѣкнетѣ въ прѣкаленостъ, но азъ поемамъ съ отворено чело да нося тоя грѣхъ. Прѣдъ Родопитѣ азъ виждамъ най-прѣкия и най-чистия пжтъ на бѣлгарското племе да излѣзе то единъ день и стане господаръ на Бѣлото море.

Както виждате, г-да на насъ, бѣлгарскитѣ туристи, прѣдстои, както виждате, колкото хубава, толкова и тежка задача. Ний трѣбва да дадемъ на нашата туристика по-малко спортенъ характеръ, а повече наученъ и националенъ. Постигната тази идея, ний ще можемъ да отхвърлимъ упрѣка на нашия поетъ, който казва:

Ахъ ний живѣемъ въ тебе катъ сжщи чужденци
И твоя дивенъ видъ ни не стряска не привлича.
Рогачтъ въ планинитѣ по-много те обича.
По-харно те познаватъ крилатитѣ пѣвци.
Но ние не видимъ нищо, намъ нищо не ни трѣбва.
Доволно е, че давашъ покривката и хлѣба,
И ние въ тебе, майко, ще умрѣмъ чужденци.

Годишни отчети на клоноветъ.

Софийски клонъ „Алеко Константиновъ“.

Прѣзъ 1910 година Софийскиятъ клонъ навърши 11 година отъ съществуването си.

На 14 мартъ 1910 г. се състоя годишното събрание на клона. Въ това събрание се избраха слѣднитѣ лица за членове на настоятелството, които си разпрѣдѣлиха длъжноститѣ както слѣдва:

За прѣдседателъ—*Д-ръ Ал Теодоровъ*; за подпрѣдседателъ—*Д-ръ Т. Дѣдовъ*; за секретаръ—*Миланъ Десимировъ*; за касиеръ—*Григоръ Хиновъ*; за домакинъ-библиотекаръ—*Борисъ Сялливъ* и съвѣтници: *Майоръ Александровъ*, *Христо Рачевъ* и *Петръ Радучевъ*. Прѣзъ течение на годината прѣдседателя напусти, защото прѣмина въ централното настоятелство, а за неговъ замѣстникъ остана Д-ръ Т. Дѣдовъ. Съвѣтниците Александровъ, Рачевъ и Радучевъ си подадоха оставкитѣ, а на тѣхно мѣсто дойдоха по редъ на гласоветѣ *Стефанъ Тодоровъ*, *Георги Кирчевъ* и *Борисъ Наслѣдниковъ*, отъ които, послѣдния остана за подпрѣдседателъ. Прѣзъ годината настоятелството е имало 26 заседания въ които сж се рѣшавали разни въпроси по дѣйността на клона. Дѣйността на настоятелството тази година бѣ особено интензивна, прѣдъ видъ на прѣдстоящия X туристки и I славянски събори въ София.

Въпроса за хижата и тази година остана неразрѣшенъ по нѣмане на срѣдства. За усиление фондътъ за построяване хижата настоятелството се обърна за помощъ къмъ Народното Събрание, Общинското Управление и Окръжната Постоянна Комисия, отъ които само общинското управление ни отпусти 200 лева. Настоятелството се занимава и съ уреждането на ученическитѣ безплатни спални, за която цѣль се обърна къмъ Военното Министерство съ молба да ни отпусне 50 легла, обаче то не удовлетвори искането ни и спалнитѣ не се уредиха, макаръ че въпроса за помѣщенieto бѣше уреденъ съ Министерството на Просвѣтата.

Между многото фотографически снимки отъ разнитѣ излѣти съ които сж се снабдявали членоветѣ, особено внимание обръщатъ тия на туриста Тр. Трайчевъ отъ Погановския манастиръ, Власинското жрѣло и пр. Настоятелството зема грижата и издаде петъ разни видове иллюстрирани карти, а именно: отъ Погановския, Габровския и Бачковския манастири, Чамт-Кория и Мусалла, които се напечатиха по 2 хиляди отъ всѣки видъ, или всичко 10,000.

Тѣ освѣнъ че ще донесатъ печалба за клона, но по художествената си изработка не малко спомагатъ за популяризиране на туристката идея. Сжщо за популяризиране на туристиката клоното настоятелство уреди двѣ туристки срѣщи, които бѣха доста добръ посѣтени и много допринесоха за увеличението на числото на членоветѣ. Първата срѣща се състоя на 5 декемврий 1910 год., въ локала на бирария „Василъ Левски“, а втората, на

19 февруарий 1911 год., въ сѣщия локалъ. На първата срѣща туриста С. Скрински говори за неджзитѣ въ нашата организация, а въ втората туриста Наслѣдниковъ говори върху туристиката и народното образование. Добри номера въ тия вечеринки бѣха картинитѣ отъ клонови излети, показвани съ проекционенъ апаратъ, снимани повечето отъ туриста Трайчевъ.

Прѣзъ настоящата 1910 дружествена година, числото на членовѣтъ се е значително увеличило, въ сравнение съ миналитѣ години. Така, въ началото на годината членовѣтъ на клона сѣ били 120 души, новозаписани 100 души, отказали се 26 души, така щото въ края на годината оставатъ 194 души.

Съ прискрѣбие съобщаваме, че прѣзъ течение на тази година прѣтърпѣхме голѣма загуба съ смъртта на нашия дългогодишенъ членъ и прѣдседателъ на клона, туриста Нягулъ Бозовъ. Съ него клона изгуби единъ отъ дѣятелнитѣ си членове. Сѣщо на 13 януарий 1910 год. се помина и туриста Тотю Икономовъ, голѣмъ любителъ на българската природа. Клонътъ ни брои за членове и двама чужденци, единиятъ е професора отъ Казанската гимназия г-нъ Н. К. Горталовъ, който посѣти столицата съ ученицитѣ си, съ които имаме една срѣща въ «Малкото Казино»; другиятъ е Д-ръ Адалбертъ Сегинъ (отъ Елберфелдъ Германия), който вече два пѣти посѣщава София и Черния Върхъ. Добра пропаганда за туристиката сѣ излетнитѣ срѣщи между членовѣтъ на клоновѣтъ. Такива срѣщи прѣзъ годината бѣха уредени двѣ: едната въ Костенецъ—Д. Баня и другата въ манастира «Св. Петръ» (до Сарамбей)—Т. Пазарджикъ, въ послѣдствие на което въ послѣдния градъ се основа туристки клонъ. Тия срѣщи много допринесоха за близкото опознаване на туриститѣ отъ южно-българскитѣ клонове. Прѣзъ тази година клона ни направи всичко 24 излети и срѣщи, число, което вѣрваме ще задоволи всички. Тѣзи излети бѣха слѣднитѣ: 1) На 6 и 7 мартъ двудневенъ излетъ — срѣща до с. Костенецъ — Водопада и дефелето — с. Долна Баня. Участвуваха отъ клона ни 21 души, отъ Пловдивския клонъ «Калояновъ връхъ» 11 души, отъ Бѣлово, гдѣто почти се бѣше основалъ вече клонъ «Юндола», 1 туристъ. 2) На 25 мартъ до Владая, по причина дѣждовното врѣме участвуваха само 15 души. 3) На 4 априлъ до Своге—Цеределскитѣ ханчета — по коритото на кѣтинската рѣка, — с. Кѣтина — Корило, участвуваха 22 членове и 3 гости. 4) На 15—21 се устрои 6 дневенъ излетъ до Царибродъ — с. Власи—Поганоския манастиръ (прѣзъ Власинското жрѣло) — Звонци (старата римска баня) — върха «Руй» — Трънъ — Босилградъ — Кюстендилъ; единъ много труденъ излѣтъ за 5 дни. Участвуваха 10 души. 5) На 9 май до Черепишкия манастиръ и Елисейна, кждѣто се разгледа и мѣдната фабрика на Маврокордато. 6) На 16—18 май тридневенъ излѣтъ до Своге—Искрецъ—Клисура—Вършечкитѣ бани—мината Плакалница—Елисейна. Участвуваха 7 души. 7) На 6 и 7 юний излетъ — срѣща съ Пазарджичане, Бѣловчани, Долнобанци, Пловдивчани; маршрутъ: Сарамбей—Ели

дере — манастиря «Св. Петръ» — Т. Пазарджикъ. Участвуваха отъ клоновѣтъ — нашия 23 души, «Калояновъ върхъ» — 23 души, «Юндола» — 8 души и отъ клона «Ибъръ» 6 души. Въ манастиря бѣхме добръ приети отъ егумена. 8) На 20 юний излетъ до златнитѣ мостове прѣзъ «Бѣлата вода» и слизане въ Владая. Участвуваха 45 души, заедно съ гоститѣ. 9) На 28 29 юний, по случай на X туристки съборъ въ София, се състоя излетъ до Черния Върхъ. Участвуваха 106 души туристи и гости. Между послѣднитѣ имаше 3 чехски соколи и 2 соколки. При трѣгването се размѣниха сигнали между трѣгващитѣ отъ София излетници и по-рано заминалитѣ на Черния Върхъ туристи, сигналитѣ се състоеха отъ фейерверки и запалването на бенгалски огньове. По сѣщия случай имаше устроена отъ тукашната пионерна дружина, по покана на настоятелството, хелиографно съобщение съ станции: Черния Върхъ, Държавната печатница, отъ кждѣто се изпратиха телеграми за София, провинцията и странство отъ соколитѣ. 10) На 2 юлий десетъ дневенъ излетъ по Рила. Участвуваха 12 излѣтници. 11) На 11 юлий излетъ до манастиря «Св. Кралъ» — върхътъ на Люлинъ. Участвуваха 30 души. 12) На 18 юлий излетъ до Боянския водопадъ — Бѣлата вода — Княжево. Участвуваха 15 души. Имаше и гости. 13) На 25 юлий излетъ до Урвичкия манастиръ — Панчарево. Участвуваха 57 души съ гости. 14) На 1, 2 и 3 августъ тридененъ излетъ до Бѣлово — Алабака — Корово — Каменица — Лжджене — Чепино — Юндола — Бѣлово. Участвуваха 25 души. 15) На 8 августъ излетъ до Своге — санаториума за грѣдоболни — Искрецъ — изворитѣ на р. Искрецъ и пещерата. Бѣ дѣждовното врѣме. Участвуваха 7 души. 16) На 15 августъ традиционния излетъ на клона до черния върхъ. Участвуваха близо 200 души туристи и гости. 17) На 22 августъ излетъ до Германския манастиръ — Панчарево — Дървеница. Участвуваха 28 души. 18) На 29 августъ излетъ до с. Банки — манастиря св. Троица — Ралово — Голѣмо бучино — Владайскитѣ ханчета — Княжево. Участвуваха 45 души. 19) На 5 и 6 септемврий двудневенъ излетъ до ст. Стамболово — Ханчетата «Леша» — върха Еледжикъ — с. Вѣтрень — Бѣлово. Врѣмето бѣше дѣждовно, на върха мѣгла. Участвуваха 12 души. 20) На 18 септемврий до Новоселци — манастиря Св. Спасъ. Много дѣждовно врѣме. Участвуваха само 4 души. 21) На 6 и 7 януарий 1911 год. двудневенъ излетъ до Бѣлово — Мененкьово — Вѣтрень — Аканджиево — Бѣлово. Участвуваха 13 души. 22) На 13 и 14 февруарий, послѣдния излетъ до Погановския манастиръ прѣзъ Царибродъ. Участвуваха 14 души.

На 21 юний се състоя общо събрание по случай на прѣдстоящия X туристки съборъ въ София, въ което се взеха разни рѣшения по уредбата на събора.

Настоятелството направи нуждното и прѣдаде подъ сѣдъ длѣжничитѣ на клона Ст. Коледаровъ и М. Самсаровъ. Прѣзъ дружествената 1910 год., а именно отъ 12 мартъ 1910 до 1 януарий 1911 г. положението на клоновата каса е било слѣдното:

П Р И Х О Д Ъ :

Отъ бившия касиеръ П. Атанасовъ получени по спестовна книжка № 49753, согласно акта лева . . .	1064'65 л.
Наличностъ въ брой	166'27 »
Неосребрени квитанции отъ 909—910 година	149'— »
Постъпления отъ членовина 1910 год.	1060'30 »
Лихви отъ спестовната каса 1910 г.	42'75 »
10,000 илюстровани карти по 5 ст.	500'— »
200 фотографически карти по 20 ст.	40'— »
Отъ срѣщата на 6/XII 1910 г.	23'30 »
Помощъ за хижата отъ общината.	200'— »
Събрани недобори отъ 1909 год.	69'50 »
Всичко	3318'77 л.

Р А З Х О Д Ъ :

За събиране членовината.	123'90 л.
Отпечатване 10,000 илюстровани карти.	198'65 »
Купени 200 фотограф. карти	20'— »
Разходи по X-тия туристски съборъ	174'10 »
Купуване 200 турист. копчета.	16'— »
Канцеларски потрѣби и мобилировки	105'75 »
Внесени на централното настоятелство срѣщу квитанция № 13/911 год.	
Записнина 172	} 460'— »
Абонаментъ 130	
Приносъ 158	
Всичко	1098'40 л.

Секретарь: *Вл. Хлъбаровъ.*

За прѣдседатель: *Х. Рачевъ.*

Какъ се пжтувало въ срѣднитѣ вѣкове.

Въ XVI вѣкъ е било по мжно да се пропжтува отъ Кале до Дувръ ¹⁾ нежели сега отъ Хавъръ до Нью-Йоркъ. Макаръ никога да не е било сигурно, щомъ се касае за прѣплуването канала Ламаншъ, че корабътъ ще пристигне благополучно отъ французкия на английския брѣгъ, имало е всѣкога доста кораби на лице, голѣми и малки, готови да прѣнасятъ пжтници. Затова пжкъ за дълго морско мжтуване обикновенно не е могло лесно да се намѣри подходящъ корабъ. Единъ лондонски търговецъ, на име Гресенhalgh искалъ да отиде по море въ Италия. Цѣли мѣсеци ходилъ денемъ на мѣстото кждѣто се е обявявало за отпжтуването

¹⁾ Градове на Ламаншъ.

на корабитѣ, но не намѣрилъ нито единъ корабъ който би се съгласилъ да пропътува до Неополъ. или пъкъ до друго нѣкое пристанище на Апенинския полуостровъ. Мислѣйки, че може би ще намѣри нѣкой корабъ за тази цѣль въ Dunkerk, заминалъ за тамъ, но тамъ не билъ по щастливъ. Съ сжщия неуспѣхъ търсилъ корабъ за тази цѣль и въ Кале и Гравелинъ, и слѣдъ шестъ мѣсечно напраздно търсене се върналъ разочарованъ въ Лондонъ: нито единъ капитанъ на корабъ не се съгласилъ да пропътува съ него до Италия!

На търговски кораби пътующитѣ се настанявали както намирали за най-добръ. Обикновено тѣ се сгушвали на съвсѣмъ ограничено мѣсто, което не било запълнено съ стока, а колкото и да било дълго пътуване, прѣзъ цѣлото врѣме не било възможно спане на легло, нито се пъкъ прѣобличали. Въ XVI вѣкъ е имало много ограничено число кораби пригодени за пѣтници. Имало е гемии за богомолци до Иерусалимъ. Богомолцитѣ се качвали на гемии въ Венеция, като правили писмени договори съ капитана който се обвързвалъ, че ще ги прѣвози до Яфа, кждѣто ще ги и чака, до като се върнатъ отъ свѣтитѣ мѣста. Освѣтъ това, длъженъ е билъ да имъ дава двѣ топли ястия и добро вино. Пѣтниците сж имали на разположение лѣкаръ и баня. На пристанищата, кждѣто корабитѣ се спирали, напѣлвали съдове съ сладка вода, снабдявали се съ мѣсо, хлѣбъ, живи птици; било прѣдварително уговорено щото капитана да не спира въ нездрави мѣста, като напр. въ Фамагурате на островъ Кипъръ. Прѣди отпътуването пѣтниците трѣбвало да се снабдятъ съ двѣ възглавници, завивка и два чершафа за легло. Всичко това е можло да се купи отъ уреченъ магазинъ на площадь св. Марко за три дукати, а вѣщитѣ е можло да се продадатъ слѣдъ завръщането, на половина цѣна. Подобни лѣгла сж извършвали пѣтя до Палестина и обратно, по нѣколко пѣти.

Изключая нѣколкото избраници, които сж имали свои кабини отъ задъ на корабитѣ, пѣтниците сж изпитвали прѣзъ врѣме на пѣтуването разни неудобства. Нощтъ се задушавали отъ горѣщина въ леглата си, разположени въ съвсѣмъ малко пространство, едни до други. Голѣми пѣлхове хапели лицата имъ едва що задрѣмвали, а за нѣкакво спане и дума не можло да става. Ако нѣкой заспивалъ подъ тежестъта на умората, виковетѣ и пѣснитѣ на съпѣтниците непрѣменно го пробуждали. Нито прѣзъ деня не е било възможно да се навакса пробдената нощъ. Въ къси промежутъци се е чувалъ викътъ на капитанина и пѣтниците, по дадена заповѣдъ, е трѣбвало да се струпватъ ту на едната, ту на другата страна на кораба, за да се запази равновѣсие. Ако морето е било силно развълнувано, нещастнитѣ пѣтници сж се люшкали отъ единъ кжтъ на кораба до други, като пияници. Храната била повъзможность най-лоша. Мѣсото, закачено на слънце, захващало да се разваля; въ хлѣбтъ, твърдъ като камъни, шавали черви; виното било толкова горѣщо, че се

испарявало — поради лошата извѣстность съ която се ползвали тия венециански кораби, прѣстанали въ края на XVI вѣкъ въобще да плуватъ до свѣтитѣ земи. Лошата храна, недостатъкътъ на спане, хапането отъ пълховетѣ и безкрайнитѣ други бѣди, не били нищо прѣдъ опасността, на която била изложена свободата и живота на пжтницитѣ, отправяйки се на море, пълно съ разбойници. Въ 1573 г. корабътъ съ който пжтувалъ графъ Worcester, който билъ изпратенъ отъ английския дворъ да прѣдаде дарове на Карлъ IX, билъ плѣненъ при пжтуване въ канала. Въ 1584 г. французскиятъ посланикъ при двора на кралица Елисавета, се оплакалъ отъ английскитѣ пирати за пакоститѣ които тѣ били причинили на французитѣ прѣзъ послѣднитѣ двѣ години, като поискалъ за това обещание отъ двѣстѣ хиляди корони. Отговорено му било, че прѣзъ сжщото врѣме французкитѣ пирати сж причинили много по-голѣми пакости на английскитѣ кораби. Едва въ слѣдующитѣ взаимни договори между Англия и Франция, морското разбойничество въ канала изчезнало, ако не свършено, то се намалило до минимумъ: за това пѣкъ се засилило въ Срѣдиземното море, кждѣто англичанитѣ научили въ плаване алжирцитѣ и тунисцитѣ, така че, това море било най-опасното за пжтницитѣ. Сухоzemнитѣ пжтища били така мизерни, че не е било възможно да се пжтува съ кола, употребявани тогава; било е, разбира се, възможно да се пжтува съ конь, но тоя начинъ на пжтуване е билъ скжпъ.

Оставалъ едничкия приятенъ начинъ за пжтуване: съ ладии по рѣкитѣ. Връщането обаче, не било всѣкога лесно, особено по рѣки съ бързо течение. Не оставало друго освѣнъ да се продаде ладията и ижтника да се добере обратно както е било възможно. Нито по рѣкитѣ нещастията не били нѣщо необикновено и нѣкои мостове, о стѣлбоветѣ на който корабитѣ често се разбивали, имали по тази причина лоша извѣстность. Нѣкждѣ било необходимо пжтницитѣ сами да бждатъ гребци, както поета Edmund Waller, който цѣли дваесе мили, отъ Руанъ до Орлеанъ, държалъ лопатитѣ. Но още по неприятно било, че пжтницитѣ сами трѣбвало да си приготвяватъ и ястията въ врѣме на тѣжкото морско пжтуване.

Прѣвелъ: С.

ДРУЖЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ.

До клоновитѣ настоятелства за изпълнение. — Съборътъ взема рѣшение, както това се оповѣсти въ отчета, напечатанъ въ послѣдния брой на списанието, всѣки клонъ да избере по единъ дописникъ на списа-	нието, който ще има грижата да съобщава всичко що клонътъ върши, било за урежданитѣ излѣти, било за урежданитѣ сѣмейни срѣщи, било за вечеринки, изобщо за всички начинания на настоятелството, за да могатъ о
--	---

врѣме да се разгласяватъ чрѣзъ списанието. Понеже до сега никой клонъ не ни е съобщилъ че сж избрани дописници, то ние обръщаме внимание на клоновитѣ настоятелства да изпълнятъ това рѣшение на събора. Ако искаме всички списанието да излиза редовно и чрѣзъ него да се проявява живота на дружеството, то нѣка изпълняваме взетитѣ съборни рѣшения.

Централното настоятелство е взело мѣрки щото списанието да излиза рѣдовно въ началото на всѣки мѣсець, за това, нека клоновитѣ настоятелства съобщаватъ редовно за всички свои начинания, та да може о врѣме да имъ се дава гласностъ.

Хижитѣ въ Търново и Елена. — Търновскиятъ и Еленскиятъ клонове полагатъ всички усилия за да могатъ да построятъ проектиранитѣ хижи: първия на «Царевецъ», а втория на «Чумерня». Търновци вече строятъ хижата и ако врѣмето продължава да бѣде така хубаво, мислятъ да я покрятъ тази година и идущата да я доискаратъ. Еленци пъкъ сега усилено се грижатъ за събиране срѣдства. За тази цѣль на 15 августъ тѣ сж прѣдставили «Бориславъ», приходътъ отъ прѣдставлението е прѣдначенъ за усиляне фонда за хижата. Ако тия два клона продължаватъ съ сжщото усърдие да работятъ за постройката хижитѣ, то въ скоро врѣме туриститѣ ще бждатъ призовани на общъ излетъ за освѣтяване първата туристическа хижа въ България.

Излетътъ въ Родопитѣ. — Излетътъ въ Родопитѣ, за който още въ съборътъ се рѣши да бж-

де уреденъ, се състоя, както бѣ на врѣмето оповѣстенъ, отъ 3 до 15 августъ. Въ него сж вземали участие десетъ излетници. Ние се надѣмъ че нѣкой отъ участниците ще вземе грижата да опише тоя излетъ, който е отъ голѣмъ интересъ за насъ туриститѣ, защото излѣтниците сж посѣтили най-интереснитѣ кжтове на Родопитѣ.

Излети. Прѣзъ м. августъ почти всички клонове сж уреждали излети.

Софийскиятъ клонъ «Алеко Константиновъ», освѣтъ другитѣ излети, на 14 августъ направи своя традиционенъ излетъ до Черния Върхъ който бѣ масово посѣтенъ. Нѣколко деня прѣди излета клонътъ издаде позивъ къмъ Софийскитѣ граждани, съ който ги канеше да взематъ участие въ излета. И дѣйствително, позивътъ постигна цѣльта си: въ излета взеха участие повече отъ 500 души. Отколе не е бивалъ такъвъ излетъ. Излетниците, на чело съ музика, носейки факли и пѣейки туристическия химъ, прѣминаха по ул. «Витошка», «Булевардъ Дондуковъ», «Търговска», «Графъ Игнатевъ», «Раковски» и се отпавиха за Черния Върхъ.

Търновскиятъ клонъ „Трапезица“ е ималъ на 31 юли излетъ съ мармурътъ: Търново — Никюпъ — Борущъ — Крушито — Търново, участници 20 души; на 14 и 15 августъ — Търново — Карлуково — Златна Панега и обратно, участници 12 души.

Въ този излетъ трѣбваше да взематъ участие и Софийскитѣ, Врачанскитѣ и Плѣвенскитѣ туристи, обаче, по причина традициония излетъ до Черния Върхъ. Софийскитѣ туристи не можи-

ха да взематъ участие въ тоя излетъ, който бѣ назначенъ отъ Централното Настоятелство. На 23 августъ — Търново — Царева Ливада — Габрово — Габровския манастиръ и обратно. Участници 20 души, и на 28 августъ — Търново — Тръвна — Плачковци и обратно, участници 20 души.

Нови настоятелства на клоновитѣ: Търновски клонъ „Трапезица“. — Прѣдседателъ: Полковникъ Кирковъ; подпрѣдседателъ Л. Филиповъ, кондукторъ; секретаръ Поручикъ Ивановъ; Касиеръ Ст. Атанасовъ, секретаръ на прокурора; домакинъ К. Воденчаровъ, учителъ; ревизоръ Юр.

Константиновъ, пом. аптекаръ и свѣтници Ив. Вителовъ, кметъ; Е. Мартиновъ, адвокатъ, и Д. Димитровъ, търговецъ.

Т.-Пазарджикския клонъ. Славиеви гори. Прѣдседателъ Тодоръ Пеневъ; подпрѣдседателъ Янаки Ангеловъ; секретаръ Костадинъ Миховъ; касиеръ Юсефъ Маскона; допълнителенъ членъ Тодовъ Благоевъ; Контролна комисиия Борисъ Юрдановъ, Юрданъ Ивановъ, Михаилъ Г. Х. Михайловъ.

Долно-Бански „Ибъръ.“ — Прѣдседателъ Ат Д. Цветковъ, подпрѣдседателъ Хр. Апостоловъ, секретаръ К. Симоновъ, Касиеръ Ил. Дебеляновъ, домакинъ Г. Луджовъ.

РАЗНИ.

Най-високитѣ села въ Швейцария.—Селото което се слави съ най-високо мѣстоположение въ Швейцария е *Креста въ Аверсъ* (Cresta in Avers), разположено въ една странична долина на горния Рейнъ, която се спуща отъ Септинския проходъ. Креста лежи на една височина отъ 1949 метра надъ морското равнище и на разстояние само на нѣколко километра отъ италиянската граница, въ прѣдѣлитъ на кантона Граубюнденъ. Извѣстния по своитѣ изслѣдвания на Алпитъ принцъ Роланбъ Бонапартъ, е открилъ още редъ други постоянни селища, високото мѣстоположение на които достига до подобна височина. Селото *Шандолень*, (Chandolin въ Val d'Anniviers) въ южната напрѣчна долина на Горния Валисъ, която води началото си отъ края на глечера Цингалъ, а отъ къмъ югъ се затваря отъ ледения планински хребетъ на Dent Blanche и отъ Габелхорнъ, а отъ къмъ изтокъ отъ Вайсхорнъ. Шандолень лѣжи на една височина отъ 1936 метра. Послѣ слѣдватъ селцата *Лю* (Lü) на 1918 метра въ Граубюнденъ-Мюнстерската долина, която се спуща отъ Офенския проходъ къмъ рѣката Ечъ; *Ароза*, въ Граубюнденъ, на 1892 метра; *Санъ-*

Морицъ въ Енгадинъ, на 1856 метра; *Понтрезина* на 1803 метра.

Отъ това сравнение се вижда, че въ Кантона Граубюнденъ се намира болшинство отъ заселища съ най-високо мѣстоположение въ Швейцария. Спомѣнатата долина Val d'Anniviers въ Валискитѣ Алпи особено се отличава съ множество засѣлища, лѣжащи на височина мѣжду 1300 и 1900 метра, жителитѣ на които, обаче, слизатъ до 540 метра надъ морското равнище за да обработватъ нивитѣ си — тѣ живѣятъ сѣщински чергарски животъ.

Тѣзи свѣдения се отнасятъ само за мѣстности, които сѣ постоянно населени, когато пъкъ селата, които сѣ населени само прѣзъ лѣтото, а прѣзъ зимата се изпразватъ, лежатъ още значително по-високо. При Креста лежи селището Юфъ (Iuf) на 2133 метра. На глечера Финделенъ лѣжи лѣтното село съ сѣщото име на 2075 метра височина и гдѣто още на 2100 метра надъ морското равнище сѣятъ ржъжъ. Най-високитѣ колиби въ прѣдѣлитъ на Швейцария въ които се живѣе само прѣзъ лѣтото, се намиратъ въ Еренската долина (Val d'Hérens), гдѣто овчаритѣ на Лона-Алпъ живѣятъ прѣзъ лѣтото на 2665 метра височина.

Прѣвелъ Вечаръ.